

УДК 343.132:343.985

ІВАНЦОВА О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У ГАЛУЗІ ЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва. Досліджено підстави призначення та мету застосування негласних слідчих (розшукових) дій. Надано рекомендації слідчим і оперативним підрозділам Національної поліції України щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які найбільш доцільно застосовувати під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, підстава, мета застосування, особливості проведення, обстеження публічно недоступних місць, оперативна закупка, візуальне спостереження, отримання зразків, злочини в галузі цукрового виробництва.

Рассмотрены особенности проведения отдельных негласных следственных (разыскных) действий при расследовании преступлений в сфере сахарного производства. Исследованы основания назначения и цели применения негласных следственных (разыскных) действий. Даны рекомендации следователям и оперативным подразделениям Национальной полиции Украины относительно проведения негласных следственных (разыскных) действий, которые наиболее целесообразно применять в ходе расследования преступлений в сфере сахарного производства.

Ключевые слова: негласные следственные (разыскные) действия, основание, цель применения, особенности проведения, обследование публично недоступных мест, оперативная закупка, визуальное наблюдение, получение образцов, преступления в сфере сахарного производства.

The peculiarities of carrying out certain secret investigative (search) actions in the investigation of crimes in the sphere of sugar production are considered. The reasons for the appointment and the purpose of applying secret investigative (search) actions are investigated. Recommendations to investigators and operational units of the National Police of Ukraine regarding the conduct of secret investigative (investigative) actions, which are most expedient for applying during the investigation of crimes in the sphere of sugar production, are given.

Key words: secret investigative (search) actions, reason for appointment, purpose of application, peculiarities of conducting, examination of publicly inaccessible places, operative purchase, visual observation, obtaining samples, crimes in sphere of sugar production.

Вступ. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) започаткував багато нововведень, серед яких і поява інституту негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час досудового розслідування в кримінальному провадженні [1]. Кодекс відносить негласні слідчі (розшукові) дії до різновиду слідчих (розшукових) дій, що мають пізнавальну спрямованість і є основними засобами збирання та перевірки доказів.

Наявність у назві словосполучення «слідчі (розшукові)» вказує на те, що такі негласні дії органів досудового розслідування, як і інші слідчі (розшукові) дії, є передбаченими КПК України заходами, що застосовуються компетентними особами для збирання, дослідження, оцінювання та використання доказів під час досудового розслідування. Негласність слідчих (розшукових)

© ІВАНЦОВА О.В. – здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 (Харківський національний університет внутрішніх справ)

дій означає особливий порядок їх підготовки, проведення та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які непричетні до їх проведення [5, с. 130]. Крім того, такі відомості мають бути скриті не лише від осіб, стосовно яких проводяться ці негласні дії, а й від будь-яких інших осіб (працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних та інших органів, пересічних громадян тощо), які не задіяні в підготовці й проведенні конкретних негласних слідчих (розшукових) дій. Саме негласність і є чинником, що впливає на виділення даного виду слідчих (розшукових) дій в окремий інститут.

Постановка завдання. Метою публікації є розгляд особливостей і надання пропозицій щодо підготовки та проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, що можуть бути ефективними під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів присвячені праці таких вчених, як: Л.І. Аркуша [4], О.М. Бандурка, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, В.В. Паливода [7], М.А. Погорецький [8], В.Д. Пчолкін [9], С.Р. Тагієв [10], О.О. Юхно [11] та інші.

Науковці вважають, що характер і мета негласних слідчих (розшукових) дій багато в чому залежать від конкретних завдань, розв'язуваних у межах кримінального провадження.

Результати дослідження. Відповідно до КПК України, система негласних слідчих (розшукових) дій охоплює: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмку кореспонденції (ст. 262); зняття інформації із транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншої власності особи (ст. 267); установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); моніторинг банківських рахунків (ст. 269–1); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Науковці наголошують, що з ухваленням 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України постала необхідність у дослідженні підстав, мети застосування, особливостей організації та результатів, що можуть бути отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 141; 9, с. 124; 10, с. 233].

Розгляд підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій не вичерпується нормами ч. 2 ст. 246 КПК України, незважаючи на те, що дана норма трактується як така, що містить вичерпний перелік підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлює підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, які є фактично аналогічними до підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк і В.В. Паливода до формальних підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносять: наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені невідомими особами; наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочин; наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від кримінальної відповідальності. До документальних підстав науковці відносять: наявність заяви чи повідомлення, зареєстрованого встановленим законом порядком; наявність запису в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР); повідомлення прокурора слідчим у письмовій формі про початок розслідувань; якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, необхідною підставою є факт передачі невідкладно, але не пізніше наступного дня [7, с. 7–20].

Якщо йдеться про особливості організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва, то основною метою їх проведення є:

– виявлення осіб, обізнаних про злочинні дії та забезпечення можливості використання в процесі розслідування інформації, якою вони володіють. Свідками найчастіше є: бухгалтерські й інші працівники, які оформляють документацію щодо виробничих операцій; технічний і обслуговуючий персонал цукровиробничих підприємств; співробітники органу державного фінансового контролю, аудиторів, представників недержавних структур, працівники охорони, співробітники інших підприємств, установ і організацій, що підтримують виробничі відносини з розкрадачами; власники, співвласники, фермери й інші;

– виявлення предметів і документів, що можуть бути доказами в кримінальному провадженні, забезпечення їх збереження і використання в процесі розслідування. Серед матеріальних об'єктів, що прямо вказують на вчинення злочину, можуть бути: предмети злочинного посягання; підроблені документи; фальсифікована продукція, а також знаряддя і сліди злочину;

– виявлення створених неврахованих надлишків сировини для вироблення готової продукції, тари й інших предметів, що використовуються під час вчинення злочинів, негласне їх вилучення і дослідження, забезпечення їх збереження і використання як речових доказів;

– здійснення візуального спостереження за поведінкою підозрюваних осіб і фіксація їхніх злочинних дій, забезпечення можливості використання результатів спостереження під час розслідування як доказів.

Залежно від мети, на досягнення якої спрямовані такі дії, останні можуть бути класифіковані за трьома напрямками: 1) одержання даних, що можуть бути використані під час доказування; 2) збір додаткових даних інформаційного характеру; 3) подолання (нейтралізація) протидії досудовому розслідуванню.

До першого напрямку варто віднести негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на забезпечення: схоронності предметів і документів, що можуть бути доказами в кримінальному провадженні, і можливості їх використання в процесі розслідування; затримки злочинців «на гарячому»; відшукування майна і цінностей, нажитих злочинним шляхом, з метою забезпечення відшкодування заподіяних збитків; фіксації злочинних дій шляхом застосування фото-, аудіо-, відеозапису; негласного одержання зразків та інших слідів для проведення криміналістичних та інших досліджень документів, сировини і готової продукції.

До другого напрямку варто віднести негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення: джерел розкрадання сировини та готової продукції; усіх причетних до вчинення злочину осіб; місця збереження предметів, коштів і цінностей, нажитих злочинним шляхом; виявлення викраденої сировини і продукції; місця виготовлення та збереження фальсифікованої продукції; місця придбання і збереження пакувальних матеріалів, тари, етикеток; способів вчинення та приховання злочинів, а також вилучення неврахованих надлишків сировини і продукції; каналів їх збуту; осіб, що можуть бути свідками; транспортних засобів, на яких перевозилися викрадені товарно-матеріальні цінності; злочинних зв'язків серед представників органів місцевого самоврядування, комерційних і підприємницьких структур, членів організованих злочинних угруповань; документів, що підтверджують злочинні дії; а також на розроблення та здійснення тактичних операцій.

Третій напрям застосування негласних слідчих (розшукових) дій передбачає: здійснення оперативного-розшукового контролю за поведінкою підозрюваних і обвинувачених із метою запобігання тиску з їхнього боку на свідків та інших осіб, що беруть участь у процесі розслідування; припинення спроб знищення або приховування предметів злочину, ухилення вказаних осіб від слідства і суду; встановлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів у галузі цукрового виробництва; виявлення невідомих раніше епізодів злочинів і причетних до них осіб.

Незважаючи на велику кількість обставин, що обумовлюють вибір тієї чи іншої негласної слідчої (розшукової) дії, вважаємо за необхідне надати рекомендації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які найбільш доцільно застосовувати під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Згідно зі ст. 267 КПК України, слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, зокрема й з використанням технічних засобів. Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. «Проникнення» треба розуміти як вторгнення в закрите чи незакрите (незамкнене) приміщення або житло. Воно може здійснюватися як із подоланням перешкод (замків, зачинених дверей, вікон, люків тощо), так і без цього, наприклад, з використанням того, що особи (особа) залишили приміщення (житло) незачиненим, без охорони. «Проникнення» може бути здійснене також за допомогою різних технічних пристроїв і засобів, тобто коли бажаний результат досягається без входження у відповідне приміщення.

Зазначена негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою: виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; виявлення осіб, які розшуковуються; встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

В.І. Литвиненко вважає, що основна увага в процесі застосування негласних слідчих (розшукових) дій повинна бути зосереджена на механізмі вчинення злочинів як складній динамічній системі, елементи якої охоплюють практично весь технологічний ланцюжок господарської діяльності економічного об'єкта або галузі. Водночас головною особливістю є те, що кожен учасник співтовариства виконує чітко визначені функції в загальній структурі, тобто простежується замкнений цикл діяльності. За такого становища одна група або її члени виконують операції щодо привласнення матеріальних цінностей, коштів, друга – здійснює їх транспортування, третя – збуває. Такі особливості необхідно враховувати в процесі проведення спостереження за особами, річчю або місцем скоєння злочину [6, с. 17–18].

Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового слідства відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця в публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження (ст. 269 КПК) за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

Під час досудового слідства тяжкого або особливо тяжкого злочину, відповідно до ч. 1 ст. 270 КПК України, може здійснюватися аудіо-, відеоконтроль місця, що полягає в здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження. З урахуванням положень ч. ч. 2 та 3 ст. 267 КК України, публічно доступне місце визначається як місце, до якого можна увійти або в якому можна перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Законодавством передбачено право проводити контрольну й оперативну закупівлю та постачання товарів, предметів і речовин, зокрема й заборонених для обігу, у фізичних і юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання визначається КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Сутність контрольованої поставки й оперативної закупки полягає в здійсненні «фіктивної» угоди купівлі-продажу з особою, підозрюваною у вчиненні злочину. Завдяки оперативній закупівлі можна отримати фактичні дані про події, час, місце, спосіб підготування або вчинення злочину, всіх співучасників, свідків, знаряддя злочину й інші обставини, що підлягають доказуванню.

У процесі документування злочинної діяльності, пов'язаної з випуском недоброякісної продукції, у слідчого й оперативних працівників виникає необхідність негласного отримання зразків сировини або готової продукції для проведення порівняльного дослідження. Ч. 1 ст. 274 КПК України передбачає підставою проведення негласного отримання зразків для порівняльного дослідження, якщо неможливим буде їх отримання для експертизи в порядку ст. 245 КПК України.

Отримання зразків готової продукції цукровиробничої галузі для порівняльного дослідження має певну специфіку. Відбір сировини та готової продукції здійснюється відповідно до нормативів, що визначають середню пробу від партії товару. Під час відбору проб у протоколі негласного отримання зразків для порівняльного дослідження вказують: порядковий номер проби; найменування виробу; найменування підприємства-виробника і його місцезнаходження; дату і час виготовлення виробу; дату і місце відбору проби; номер партії чи вагона; масу проби; обсяг партії, з якої представлена проба; для яких дослідів вона вилучається; прізвища і посади спеціалістів, які відібрали пробу.

Висновки. Розглянуті особливості підготовки та проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва дозволяють стверджувати, що своєчасне та повне отримання відомостей під час їх проведення надають слідчому, прокурору можливість більш ефективно використовувати матеріали кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI : редакція станом на 14 квітня 2017 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : постановою Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 : редакція від 4 червня 2010 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

4. Аркуша Л.І. Поняття, система та підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій / Л.І. Аркуша // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 141–144.

5. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В.А. Колесник // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 129–134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_24.

6. Литвиненко В.І. Правові та організаційно-тактичні основи боротьби з організованою злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.І. Литвиненко ; Національна академія внутрішніх справ України. – К. : НАВС України, 2002. – С. 17–18.

7. Негласні слідчі (розшукові) дії : [курс лекцій] / Д.В. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, В.В. Паливода та ін. ; за заг. ред. Д.Й. Никифорчука. – К. : НАВС України, 2012. – 176 с.

8. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії : проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М.А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 270–276.

9. Пчолкін В.Д. Підстави та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій / В.Д. Пчолкін // Матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. державн. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 124–127.

10. Тагієв С.Р. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С.Р. Тагієв // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 2(1). – С. 233–239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_2%281%29_37.

11. Юхно О.О. Окремі аспекти законодавства та практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві / О.О. Юхно // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 169–178 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2013_2_24.